

עבודה במשפטים
בנושא הגנה עצמית

תאריך: דצמבר 2016

העבודה מוגשת בחסות העמותה של
נוער שוחר משפט עברי

תוכן עניינים

פרק 1

3.....פתיחה

פרק 2

משפט עברי

5.....מאיפה הזכות להגנה עצמית

7.....חובת המציל וזכות הנרדף

8.....רודף חוסר אשם.....

14.....סיכום למשפט עברי.....

פרק 3

משפט ישראלי

15.....ההגנה "הגנה עצמית".....

17.....ניר סומך.....

19.....הגנות נוספות.....

פרק 4

20.....השוואה בין משפט עברי לישראלי.....

21.....ביבליוגרפיה.....

הקדמה אישי

אני בחרתי לכתוב את העבודת סיכום שלי במשפטים על הגנה עצמית. ההגנה "הגנה עצמית" היא הזכות של

אדם להגן על חייו, חירותו, גופו ורכושתו. לפני שעליתי לארץ גרתי בדרום אפריקה, ובדרום אפריקה יש

הרבה פשע כמו גניבות ופריצות. כשהייתי בכיתה ג שני אנשים נכנסו לחניה שלנו בבוקר לפני שאבא שלי

לקח אחים שלי ואותי לבית ספר והם לקחו לנו את האוטו וכל מה שהיה בתוכו. אני בחרתי לכתוב על הגנה

עצמית מכיוון שזה הגנה שבדרום אפריקה הוא מאוד חשוב בכדי להגן על עצמך ועל מה שייך לך לפי איך שמותר בחוק.

מבוא

סעיף 34 י לחוק העונשין(חוק הגנה עצמית)

לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא כדין שנשקפה 34 י ממנה סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו; ואולם, אין אדם פועל תוך הגנה עצמית מקום שהביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים.

זכות האדם להגן על עצמו, כבודו, גופו ורכושו הוא זכות הבסיסית המהווה חלק מהזכות לכבוד הזכות לקניין. ההגנה "הגנה עצמית" העומדת לאדם אשר ניצב בפני מעשה תקיפה כלפיו ונאלץ להתגונן באמצעים שונים על מנת לעצור את התקפיה. הצידוק של הגנה עצמית מופיע אף במשפט העברי וההגנה קיימת בשיטות משפט רבות בעולם.

לצורך כניסה תחת כנפי הגנה זו יש צורך בהתקיימות שישה תנאים מצטברים לפי השופט ארבל בפס"ד אלטאגוז:

מיידיות: המעשה היה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא כדין; המיידיות מתייחסת לפעולה וכוללת היבט של תחילת הפעולה המיידיית כדי להדוף את התקיפה והיבט של סיום הפעולה ברגע שהתקיפה נהדפה.

תקיפה שלא כדין: הגנה עצמי איננה יכולה להיות תגובה אלא לתקיפה שלא כדין.

סכנה: שנשקפה, מהתקיפה שלא כדין, סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו.

העדר התנהגות פסולה שקדמה לתקיפה מצד הנאשם שצופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים:

ההתנהגות הפסולה יכולה להיות גם מבחינה מוסרית ולא רק כדבר שאסור בחוק.

נחיצות: כוללת נחיצות כמותית, שפירושה שנגרם נזק לתוקף במידה המועטה שהתאפשרה, ונחיצות איכותית, שפירושה שלא היו לנתקף אלטרנטיבות אחרות לפעולה.

פרופורציה: יחס ראוי בין הפעולה שנעשתה על ידי הנתקף לבין הפעולה שנמנעה מהתוקף. (סעיף

34 טז)

אדם אשר ביצע עבירה וחלים כל התנאים להגנה עצמית – יזוכה מאשמה.

פרק 2- משפט עברי

"הבא להורגך השכם להורגו"¹, כלומר, שלאדם מותר להתגונן ולהציל את חייו

מכלל זה ניתן ללמוד, שלא צריך לחכות לרגע האחרון להגן על עצמך מפני תוקף, אלא אפשר לקחת את המצב

לידיים שלך ולצאת ולהקדים את הפוגע לפני שיפגע בך. בכך תציל את עצמך במחיר חיי מי שמסכן אותך

כהגנה עצמית כאשר עוד היה לך הזדמנות להגן על עצמך.

מאיפה הזכות להגנה עצמית:

נשאלה שאלה: מהי ההצדקה לזכות להגנה עצמית? כלומר: מדוע מותר לאחד מהצדדים להשתמש בכוח

ולהרוג את רעהו? כתוצאה מכך אחד הצדדים מאבד את חייו. אם כן, מדוע מותר לו לעשות כך? ההצדקה

לשימוש בהגנה עצמית נידונה בהרחבה בספרות, וניתן להבחין בה בשלוש אסכולות עיקריות.

הראשונה "רודף". העבריין המנסה לבצע פשע ולתקוף את החף מפשע מבצע מעשה לא מוסרי ופוגע בזכויות

של אחרים. אשמה זו משחררת את החברה מאחריות לשמור על זכויותיו. התקפתו עצמה היא ההצדקה

להמתתו אם יש צורך בדבר ואין אפשרות אחרת מכך.

השנייה שלכל אחד יש זכות להגן על חייו. גישה זו עשויה להיות מבוססת על דברי קאנט הטוען שזכותו של כל

אדם להיות תכלית בפני עצמה ולא מכשיר לשימוש בידי אחר, ומכאן זכותו להגן על עצמו כדי לא להיות

מכשיר בידי התוקף. הזכות לחיים עשויה להיות מבוססת גם על רעיונותיהם של לוק ורוסו בדבר האמנה

החברתית. על המדינה לוודא שלא יהרוג תוקפן אזרח חף מפשע, ואם אינה יכולה לעמוד בהתחייבויותיה,

חוזרת זכות האזרח להגן על עצמו. בכל מקרה, הדגש העיקרי הוא על זכות האדם להגן על זכותו לחיות אף

במחיר חייה של התוקף.

סנהדרין עב א¹

הגישה השלישית היא גישה תועלתית-תכליתית המדגישה את תועלת הציבור. זאת אומרת שהריגת אדם
בנסיבות מסוימות תורמת לטוב החברתי, משום שהיא מפחיתה הרג ואלימות עתידיים, בין על ידי הרתעת
עבריינים פוטנציאלים בין בהריגת רוצחים עתידיים².

ברור שאין בדרך כלל הצדקה המבוססת רק על אחת מן הגישות, ויש שיטות שניסו לשלב ביניהן. התאוריה
כיום היא מדובר בשיווי משקל גמיש בין עקרונות צודקים. שיווי משקל זה משתנה מעת לעת וממקרה
למקרה³.

עוד יש לזכור שבדרך כלל הגישות אינן מתנגשות. מכיוון שבמקרה הרגיל והפשוט, כשאדם אלים תוקף אזרח
חף מפשע בלא הצדקה, ובמינוח ההלכתי, כשרודף רשע רודף אחרי נרדף תם לב, כל השיטות מצדיקות את
עצירת הרודף אף בהריגתו. אבל יש מקרים שאינם כה חד-משמעיים.

תובת המציל וזכות הנרדף:

---

² Polsby, D. D., (1986) "Reflections on violence, guns, and the defensive use of lethal force", Law and Contemporary Problems 49, pp. 89-111

³ ראה למשל: Kadish, S. H. (1976, July). "Respect for life and regard for rights in the criminal law". California Law Review, 64(4), pp. 871- 901. Fletcher, G. P. (1988). A crime of Self-Defense. New York: The Free Press. Omichinski, N. M. (1987, June). "Applying the theories of justifiable homicide to conflicts in the doctrine of self- defense". The Wayne Law Review, 33(4), pp. 1447-1469. Alexander, L. (1993, December). "Self-defense, justification, and excuse". Philosophy & Public Affairs, 22(1), pp. 53-66.

כפי שהסברנו, זכות הנרדף להגנה עצמית אומר שחובת המציל להרוג את הרודף כדי למנוע פגיעה
בנרדף. טענתנו המרכזית היא שיש גישה חדשה ודומיננטית בהלכה, ובגלליה יש הבדל בין היקף חובת
המציל לבין זכות הנרדף. זכות הנרדף לפגוע ברודף רחבה יותר מזכות המציל לפגוע ברודף. הבדל זה
נובע לדעתנו מהנימוקים השונים להצדקת פגיעה ברודף. מבחינת המציל, מדוע הוא צריך להתערב
כשהרודף מנסה להרוג את הנרדף?

מהי ההצדקה להרוג את הרודף כדי שלא ימות הנרדף? הרי הלכה ידועה היא: "אין דוחין נפש מפני נפש".
"מדוע לא ינסה להציל את שניהם או למצער יבחר בכלל "שב ואל תעשה".

אלא שכפי שהסברנו, יש לפחות שתי הצדקות לפגיעה ברודף, "אשמו של הרודף" ו"זכות הנרדף לחייו".
מבחינת המציל, הרי יש לרודף ולנרדף כאחת זכות לחיות. לכן, ההצדקה היחידה להצלת הנרדף היא
אשמת הרודף. אם אין אשם ברודף, אין למציל זכות להציל את הנרדף בהריגת הרודף. לעומת זאת, יש
לנרדף עצמו הצדקה נוספת לפגיעה ברודף, כי היא זכותו לחיות. מכאן מבינים שזכותו של הנרדף לפגוע
ברודף גדול יותר מאשר זו של המציל.

כדי לבסס טענה זו, שיש בה דעות שונות, נעיין בשתי הלכות בדין רודף: האחת נוגעת לרודף חסר אשם
(רודף באונס), והשנייה למידת האלימות שמותר להפעיל כנגד הרודף (יכול להצילו באחד מהאיברים
שלו).

רוּדֵף חֶסֶר אִשָּׁם

אחת השאלות הקשות במשפט הפלילי היא: מה דין ברודף חסר אשם, האם יש זכות להגנה עצמית כנגד רודף חסר אשם? דרך משל, האם מותר לפגוע בילד בן שלוש המחזיק בידו אקדח טעון, מכוון לעבר אדם ועומד לירות בו?⁴ שאלה זו, של קטן רודף, נידונה בתלמוד:

אמר רב הונא: קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו... איתביה [=הקשה עליו] רב חסדא לרב הונא: יצא ראשו - אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש. ואמאי? רודף הוא. שאני⁵ התם, דמשמיא קא רדפי לה.

נמצא שרב הונא טוען שניתן להרוג רודף חסר אשם. אבל רב חסדא טוען אחרת, והוא מקשה מן ההלכה הידועה באישה המקשה ללדת, לפי זה ניתן ללמוד, שאם הלידה קשה והאישה מסתכנת, ניתן להרוג את העובר כדי להצילה. אולם אם יצא רובו, יש להשתדל להציל את האם ואת התינוק אפילו אם יש סכנה שימותו שניהם.

וזה לשון המשנה:

האשה שהיא מקשה לילד, מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים, מפני שחייה קודמין לחייו. יצא רובו, אין נוגעין בו, שאין דוחין נפש מפני נפשו⁶.

רב חסדא הקשה מהלכה זו על רב הונא. אם אפשר להרוג קטן רודף, למה אסור להרוג. סנהדרין עב ע"ב את העובר שיצא רובו? הרי מבחינת האישה העובר הוא הרודף. והשיב רב הונא כי "מן השמים רודפים

---

⁴ Fletcher George P.(1973), "Proportionality and the Psychotic Aggressor: A Vignette in Comparative Criminal Theory," Israel Law Review 8, pp. 367.

⁵ סנהדרין עב ע"ב

⁶ "משנה, אהלות, פרק ז, משנה ו; ואילו בתלמוד ובמקורות אחרים: "רובו או ראשו"

אחריה" ואין בעובר כל אשמה. ונאמר שיש בתלמוד הירושלמי תשובה אחרת: "שניא היא תמן, שאין אתה יודע מי הרג את מי". כלומר, בנסיבות הקיימות לא ברור אם העובר הוא המסכן-רודף את האם או שמא האם מסכנת-רודפת אותו.

שיטת רב הונא אינה ברורה. אפשר להבין שלפי דעתו, ההבדל בין קטן הרודף לבין עובר שהוציא את ראשו, שאין לקטן אחריות פלילית, סביר להניח שיש לו אשמה כלשהי, לפחות מגיל מסוים. לעומת זאת, קשה לאשם עובר שעכשיו הוציאו את ראשו מבטן אימו. לכן, אף על פי שמותר להציל את הנרדף מפני קטן הרודף, אסור להציל את האם במחיר הריגת העובר, משום שאין דוחין נפש מפני נפש, ובהתאם לכלל התלמודי: "מאי חזית דדמא דידך סומק טפי, דלמא דמא דחברך סומק טפי [=מה ראית לומר שדמך אדום יותר, שמא דם חברך אדום יותר?]".⁷

אולם יש לתת את הדעת לעובדה שהוויכוח בין האמוראים היה בשאלת מציל שבא להציל את הנרדף. ומה דין הנרדף עצמו? אכן אסור למיילדת להרוג את העובר, אך השאלה היא האם זהו גם דינה של האישה עצמה, או שאפשר להרוג את העובר בטענה שהוא רודף? מן המאירי (פרובנס, המאות י"ג-י"ד) עולה שמותר לאם להרוג את העובר⁸:

---

⁷ פסחים כה ע"ב

⁸ בית הבחירה למאירי, סנהדרין עב ע"ב. נציין שהמאירי עצמו אינו מקבל חלוקה זו בין הנרדף לבין המציל וסובר שדיניהם זהים

חכמי הדורות שלפנינו כתבוהו כן... שהאשה עצמה יכולה לחתכו, שנרדף היא. ונרדף מיהא במקום שאי אחרים מחזיקין את רודפו ברודף הוא עצמו שרי

ומעין זה מצינו בשו"ת "ביכורי יעקב" (רב יעקב זריהן, טבריה, המאה הי"ט). וזה לשונו⁹

נראה לעניות דעתי דפשיטא דהיא יכולה להציל עצמה, ואין בזה מאי חזית דדמא דידה סומק טפי. ואדרבא, נימא להיפך: ומאי חזית דהולד סומק טפי [=פשוט שהיולדת ראשית להציל עצמה, ואין בכך מה ראית שדמה אדום יותר (מדם היילוד). אדרבא, נאמר להיפך, מה ראית שדם היילוד אדום יותר (מדמה של היולדת)]? ההבחנה בין המציל לנרדף מוסברת היטב בדברי הרב משה פיינשטיין (רוסיה-ארצות הברית, המאה הכ') שנאמרו אמנם בהקשר אחר¹⁰:

שהנרדף עצמו, שמותר להרוג את הרודף, אינו מצד מצות הצלה, אלא הוא היתר אחר, שאינו מחוייב להניח את האחר להורגו אף באופן שאי אפשר לו כשלא יהרגהו, וזהו דין דהשכחם להרגו שעל הנרדף לא מדין ההיתר שלכל אדם.

הצלת הרודף באחד מאיבר

אחת ההלכות הידועות בדיני ההגנה העצמית מתירה להשתמש בכוח ממית רק כשאין דרך אחרת. בהלכה ידוע הדבר כאפשרות להציל "באחד מאיבריו". כלומר, המציל חייב לנסות לפגוע ברודף באחד מאיבריו לפני

⁹ שו"ת בכורי יעקב, אורח חיים, סימן ו, ד"ה ⁹

"שו"ת אגרות משה, חלק אבן העזר, א, סימן לט. "עתה" ¹⁰

שיהרגנו, כמו שנאמר בתלמוד¹¹.

רבי יונתן בן שאול אומר: רודף שהיה רודף אחר חבריו להורגו ויכול להצילו באחד מאבריו, ולא הציל, נהרג עליו.

ונשאלת השאלה גם כאן: מה הבדל בין המציל לבין הנרדף? הרב יהודה רוזאניס (טורקיה, המאות הי"ז-י"ח) בעל "משנה למלך" אומר בשם הריב"ש¹² (רב יצחק בר ששת פרפת, אלג'ר, המאה הי"ד) שהנרדף יכול להציל את עצמו בנפשו של הרודף גם בלא התראה, "לפי שהוא בהול על נפשו להציל עצמו, ולא חייבוהו להתרות". מכאן חידש "משנה למלך" שהלכת הצלה באחד מאבריו נאמרה במציל, אך לא בנרדף עצמו. וזה לשונו.¹³

הא דאמרינן, דאם יכולין להציל באחד מאבריו של רודף, שאין הורגין אותו, שדין זה לא נאמר אלא באיש אחר הבא להציל, אבל הנרדף איננו מדקדק בזה.

הלכת "משנה למלך" היא חדשנית ביחס ויש מן האחרונים שניסו למצוא לה ראיות. "חזון איש" הביא לה ראיה ממעשה זמרי ופינחס¹⁴: זמרי בא שלא כדין על כזבי בת צור נשיא מדין, ונהרג על ידי פינחס. לפי התלמוד, נהרג זמרי על ידי פינחס במעשה קנאות ולא במעשה שפינחס היה חייב לעשותו מן הדין. לכן רשאי היה זמרי לפגוע בפינחס ולהרגו, משום שרדפו פינחס. וזה לשון התלמוד בעניין זה¹⁵.

סנהדרין עד ע"א¹¹

שו"ת הריב"ש, סימן רלח¹²

הלכות חובל ומזיק, פרק ח, הלכה י¹³

חזון איש, חושן משפט, סימן יז, ס"ק ד¹⁴

סנהדרין פב ע"א. וראה בעניין זה ש"ע ווזנר, "קנאים פוגעים בו" - מורכבות החשיבה ההלכתית, פרשת השבוע, בלק, ¹⁵ תשס"ד

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן: הבא לימלך, אין מורין לו. ולא עוד, אלא שאם פירש זמרי, והרגו פנחס, נהרג עליו. נהפך זמרי והרגו לפנחס, אין נהרג עליו, שהרי רודף הוא.

נשאלת השאלה: האם מותר היה לזמרי להרוג את פנחס אף אם פנחס רודפו? הרי הייתה לזמרי דרך קלה יותר להגן על עצמו, לפרוש מהמדינית ולהפסיק את מעשהו עמה, וממילא לא ניתן היה להרגו. אלא שלדברי "חזון איש", מאחר שלא נדרש הדבר מזמרי, יש בכך משום ראייה לדעת "משנה למלך". מותר לנרדף להגן על עצמו ולהמית את הרודף מבלי לדקדק עמו, שלא כפי שמחוייב לעשות מי שמציל את הזולת.

וכן פסק גם הרב קוק בעניין זה¹⁶.

מ"מ פשוט הוא שהנרדף יכול להציל את עצמו בנפש הרודף. ואפילו עובר לגבי אשה קרא הרמב"ם רודף (פ"א מה' רוצח), ולא ממעט אלא שאחרים אין יכולין לדחות נפש מפני נפש (משהוציא ראשו). אבל הנרדף ודאי יכול הוא להציל את נפשו. והפוסקים כתבו דאפילו להציל באחד מאבריו אין צריך לדקדק הנרדף עצמו.

גישות אחרות

יש להדגיש שלא כל הדעות תואמות לדעה שהובעה כאן. עניין ההבדלים בין הגנה עצמית להגנת הזולת (כמו גם כל דין רודף), נתון במחלוקת, ויש בו דעות רבות ומגוונות. יש מי שקראו תיגר על עצם ההבחנה בין זכות

שו"ת משפט כהן (עניני א"י), סימן קלג¹⁶

הנרדף לחובת המציל, וטענו שמדובר בזכויות זהות לחלוטין. לשיטתם אין הנרדף רשאי לפעול יותר ממה שמותר למציל. פרימר דרך משל טוען שהרחבה זו היא מאוחרת מאוד, ואין לה אסמכתה בדברי הראשונים¹⁷. אולם גם הוא מסכים שהרבה מן האחרונים תמכו בהרחבה זו, וקשה להתעלם מדעתם.

סיכום למשפט עברי

בשתי הלכות אלו, "רודף חסר אשם" ו"יכול להצילו באחד מאיבריו" משתקפים ההבדלים בין זכות הנרדף לבין חובת המציל. זכות הנרדף רחבה יותר מחובת המציל, והוא יכול גם לפגוע ברודף חסר אשם וגם לדקדק פחות בפגיעה ברודף.

---

¹⁷ ד' פרימר, "הרודף ללא אשמה", אור המזרח לד (תשמ"ו), עמ' 94.

לדעתנו, הרחבה זו תואמת היטב לעולה משני הנימוקים המתירים את הפגיעה ברודף, האשם המוסרי בו זכות

האדם להגן על עצמו. ההצדקה הכמעט יחידה של מי שמציל את הזולת לפגוע ברודף היא הפגם המוסרי

שבמעשי הרודף, משום שאחרת, למה יהיו חיי הנרדף עדיפים על חיי הרודף?

כי אלמלא מעשיו הרעים של הרודף אין לו זכות להחליט מי יחיה ומי ימות. אולם חובה זאת אינה קיימת

כשהרודף חסר אשם. באופן דומה, על המציל לדקדק היטב לפני שהוא ממלא את חובתו ולהימנע משימוש

בכוח מופרז, משום שאינו נתון בסכנה.

לעומת זאת, עומדת לנרדף גם זכותו לחיות. אשר על כן, גם אם הרודף חסר אשם, יש לו זכות להגן על חייו

אף במחיר חיי הרודף. על פי אותו היגיון, הנרדף אינו חייב לדקדק להציל את הרודף באחד מאיבריו, משום

שהדבר מקשה עליו להגן על עצמו.

פרק 3- משפט ישראלי

זכות האדם להגן על כבודו, גופו ורכושו הינה זכות בסיסית המהווה חלק מהזכות לכבוד והזכות לקניין. ביטוי

לזכות זו במשפט הפלילי הוא בקיומה של הגנת "הגנה עצמית" העומדת לאדם אשר ניצב בפני מעשה תקיפה

כלפיו ונאלץ להתגונן באמצעים שונים על מנת לעצור את התקיפה. הצידוק של הגנה עצמית מופיע אף במשפט העברי וההגנה קיימת בשיטות משפט רבות בעולם.

החריג של הגנה עצמית קבוע בסעיף 34 לחוק העונשין. על פי הסעיף, אדם לא יישא באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא כדין שנשקפה ממנה סכנה מוחשית לפגיעה בחיי האדם, חירותו, גופו או רכושו, שלו או של זולתו. כלומר, ההגנה חלה גם אם נשקפה סכנה לאדם אחר ולא לתוקף. אולם, כאשר אדם הביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה, או שידע כי המתקפה צפויה להגיע, לא חל הסייג של הגנה עצמית. סעיף 34טז לחוק קובע כי סייג ההגנה העצמית לא חל כאשר המעשה לא היה סביר בנסיבות העניין לשם מניעת הפגיעה. כך למשל, כאשר אדם מבוגר הודף באמצעות כלי נשק חם תקיפה של קטין שנעשתה ללא כלי נשק.

בשנת 2008 תוקן חוק העונשין והוסף סעיף 134 שעוסק בהגנה עצמית של בית מגורים, בית עסק ומשק חקלאי. הסעיף הוסף בעקבות פרשת שי דרומי¹⁸. שם, היה מדובר בחקלאי מחוות בודדים בנגב, שירה בשני פורצים שחדרו למשקו החקלאי. אחד מהם נהרג והשני נפצע. במשפט, דרומי זוכה מעבירת ההריגה בשל טענת ההגנה עצמית. בעקבות האירוע, תוקן חוק העונשין. על פי סעיף 134, אדם לא יישא באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף מי שמתפרץ או נכנס לבית מגורים, בית עסק או משק חקלאי מגודר, שלו או של זולתו בכוונה לבצע עבירה. אולם, אם המעשה לא היה סביר בנסיבות העניין או שהאדם הביא בהתנהגותו הפסולה להתפרצות או לכניסה לשטחו, תוך שהוא צופה מראש את התפתחות הדברים, ההגנה לא תחול.

חלק מתקציר פס"ד מדינת ישראל נ' שי דרומי¹⁸

תלוי בנסיבות המקרה, ההכרעה במקרים של הגנה עצמית הינה קשה ותלויה נסיבות. על בית המשפט לאזן בין האינטרס של הגנה על קורבן התקיפה האלימה לבין שמיר על שלטון החוק ועל הסדר הציבורי. לכן, יש לבדוק האם התקיימו מספר מרכיבים במקביל. הרכיב הראשון הינו הדרישה כי המעשה נעשה לשם הדיפת התקיפה באופן מיידי. כלומר, מדובר בתקיפה שאסורה על פי חוק ומחייבת התגוננות ללא שהות.

אולם, אין הכרח כי המותקף ימתין עד להתרחשות התקיפה בפועל לשם התגוננות וניתן לבצע פעולת תקיפה מוקדמת. המרכיב השני הינו קיומה של סכנה צפויה, מוחשית וממשית לחיים, לגוף ולרכוש המותקף או זולתו. במידה והסכנה הינה רחוקה וערטילאית, לא מתקיים רכיב זה ומעשה ההתגוננות עלול לעלות לכדי הרשעה בעבירה פלילית. הרכיב השלישי הינו נחיצות. המעשה צריך להיות נחוץ מבחינה איכותית. קרי, היעדר אמצעים מועילים אחרים, פחות פוגעניים לשם התגוננות. בנוסף, ישנה נחיצות כמותית. כלומר, קשר בין מידת הסכנה שהייתה למותקף לבין עוצמת הכוח בה הוא השתמש. בנוסף, קיימת מגבלה של סבירות והיעדר קיומה של התנהגות פסולה מצד המותקף טרם התקיפה.

למשל, בת"פ 28/08 מדינת ישראל נ' סאמי שיבלי, זוכה הנאשם מעבירת ההריגה וחבלה בכוונה מחמירה מכוח הסייג של הגנה פלילית. בתאריך 8.3.08 יצא הנאשם מביתו ליישוב סמוך על מנת לפגוש במכר. הוא הגיע במכוניתו עד קצה הישוב בהתאם להנחיות הטלפונית והחל לחפש את בית המכר. אז, נאמר לו כי הוא לא גר בסביבה. הנאשם פנה לשוב לרכבו והותקף על ידי שלושה גברים. בתגובה, הוא שלף אקדח וירה שש יריות לעבר התוקפים. אחד מהם נהרג והאחרים נפצעו קשה. בית המשפט פסק כי היריות נורו להגנה עצמית והפעולה הייתה סבירה בנסיבות העניין.

גיר סומך

בית המשפט העליון החליט לזכות את קצין המג"ב ניר סומך מחמת הספק, לאחר שהורשע בהריגתו של שכנו, אשר לפי הנטען, היה אובססיבי כלפיי אשתו של ניר סומך, באירוע שהתרחש בשנת 2009.

אירוע זה היה שיאה של מערכת יחסים סוערת שהתנהלה בין בני הזוג סומך לבין המנוח, אשר התאהב בטלי, רעייתו של ניר. בעקבות אותה אובססיביות של המנוח, עברו בני הזוג סומך למקום מגורים אחר, מבלי שגילו זאת למנוח. לאחר ניסיונות איתור רבים, הצליח המנוח לאתר את בני הזוג סומך, ובאותו יום אומלל, הגיע אל ביתם ושוחח עם טלי סומך.

הנפת מוט הגה, ומנגד – ירי:

כאשר ניר הגיע למקום, יצא לטענתו המנוח ממכוניתו כאשר הוא אוחז בידיו מוט הגה אותו הניף לכיוונו. לא הייתה מחלוקת שסומך ירה לעבר חזהו וראשו של המנוח שלושה כדורים לפחות, מטווח קרוב, ירייה אחת לעבר גופו ושתי יריות לכיוון ראשו, ובכך גרם למותו. כמו-כן לא הייתה מחלוקת שהמנוח יצא מרכבו כאשר הוא אוחז בידו את מנעול ההגה.

סומך טען להגנה עצמית, בעיקר לנוכח העובדה כי עובר לאירוע, מסרו בני הזוג שהמנוח איים בהתאבדות באמצעות אקדח.

המחוזי דחה טענה של הגנה עצמי:

טענתו של סומך להגנה עצמית נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי, אשר בחר להרשיעו וגזר עליו עונש מאסר בן 14 שנה. חשוב לציין לעניין זה, גי בניגוד לסברה הקיימת הציבור, טענת ההגנה העצמית כמעט שלא מתקבלת במשפט הישראלי, מאחר שצריכים להתקיים מספר תנאים בסיסיים, שקשה ביותר לעמוד בהם. עוד יצוין בעניין זה, כי הנטל להוכחת טענת ההגנה העצמית מוטל על הנאשם, וזאת בניגוד לנטל ההוכחה הרגיל בדין הפלילי, אשר מוטל על התביעה.

הזיכוי של ניר סומך מהווה רעידת אדמה מערכתית במערכת השיפוט בארץ" - כך טוען היום השופט " בדימוס, עו"ד דניאל ארנסט.

עו"ד ארנסט מוסיף: "עד היום לא שאלו מי התוקפן, רק מי נפגע. זה שפגע גם כמתגונן ילך לכלא. הפסיקה של העליון מחדשת בשלושה היבטים:

א. מהיום מותר להתגונן נגד תוקף.

ב. השופטים החליטו להפסיק למדוד בקור-רוח ובדיעבד (במשרד ממוזג) כיצד המותקף היה צריך לנהוג, ולהגיב ב'מידתיות'. עד עתה היה נהוג לומר לקורבן: 'תוקפים אותך בנבוט, הגן על עצמך בנבוט, ואם היה לך אקדח וירית - תלך לבית סוהר'. לא עוד.

ג. ההחלטה עושה צדק פרטני, הצודק באמת, ולא צדק מערכתית. במקום שהמערכת תאמר 'לא מעניין אותי מה קרה, העיקר שלא יהיו נפגעים משום צד', ההחלטה בוחנת את הנסיבות ואומרת במפורש שאם תוקפים אותך בחצר ביתך, ואשתך וילדיך בסכנה – לא ישפטו אותך על הפעלת אלימות לא מידתית".

ישנם סוגים נוספים של הגנה עצמית, לא רק על האדם היחיד

הגנה עצמית של מדינה:

מקנה לכל מדינה את הזכות להגן על אזרחיה מפני התקפות של מדינת אויב . על המדינה המפעיל זכות זו לדווח מיד למועצת הביטחון על הפעלת ההגנה העצמית, כדי לקבל אישור להמשיך את ההגנה.

זכות זאת ניתנת אך ורק להגנה ולא לתוקפנות, סוגי הגנה עצמית:

-למשל, אם ישראל מותקפת על ידי מדינה אויבת (לבנון), מותר לה להגן על עצמה.

-הגנה עצמית על צד ג'. מדינה אחת המגינה על מדינה אחרת מותקפת, שלה יש זכות להגנה עצמית, אבל אין לה די כוחות על מנת להפעיל אותה.

מדינות רבות היוצאות למלחמה טוענות שהן עושות זאת מתוך הסתמכות על הזכות להגנה עצמית, אך לעתים קרובות משמשת טענה זו רק הסוואה לתוקפנות.

השוואה בין משפט עברי לישראלי

במשפט הישראלי ההגנה עצמית באה להגן על האדם עצמו, גם על רכוש וקניין וגם על האחר יש חובה להגן. לעומתו במשפט העברי ההגנה עצמית באה בעיקר להגן על הגוף עצמו, של האדם האחר וגם שלך עצמך.

במשפט הישראלי ההגנה עצמית מגיעה מכך שבגלל שמותר לך להגן על עצמך, כך מותר לך להגן על האחר או על הרכוש.

לעומת זאת במשפט העברי ההגנה עצמית מגיעה מכך ש"לא תעמוד על דם רעך" – תעזור לחבר הנמצא בצרה, ומזה לומדים שמותר להגן גם על עצמך.

במשפט הישראלי לרוב ההגנה עצמית לא תגן על אדם שהרג משום טענת הגנה עצמית כיון שיהיו שיגידו שהייתה יכולה להיות כאן מידתיות, שהיה אפשרות פחות חמורה, והיה צריך להדוף בצורה פרופורציונלית ולא בהריגה.

במשפט העברי כל רודף או הבא במחותרת לגנוב וכו' יש לו את הזכות להגנה עצמית ויכול להרוג, אך גם כאן ישנה ההדרגתיות בכך שלאדם אסור להשתמש סתם בהגנה עצמית ולהרוג אלא עליו להיות אחראי ולהדוף את התוקף בצורה מידתית, אם לאדם הייתה אפשרות פחות חמורה מאשר הריגה אך הוא בכל זאת החליט להרוג, האדם שפך דמים ומגיע לו עונש מוות.

ביבליוגרפיה

סנהדרין עב א

Polsby, D. D., (1986) "Reflections on violence, guns, and the defensive use of lethal force", Law and Contemporary Problems 49, pp. 89-111

Kadish, S. H. (1976, July). "Respect for life and regard for rights in the criminal law". California Law Review, 64(4), pp. 871- 901. Fletcher, G. P. (1988). A crime of Self-Defense. New York: The Free Press. Omichinski, N. M. (1987, June). "Applying the theories of justifiable homicide to conflicts in the doctrine of self- defense". The

Wayne Law Review, 33(4), pp. 1447-1469. Alexander, L. (1993, December). "Self-defense, justification, and excuse". Philosophy & Public Affairs, 22(1), pp. 53-66.

Fletcher George P.(1973), "Proportionality and the Psychotic Aggressor: A Vignette in Comparative Criminal Theory," Israel Law Review 8, pp. 367.

סנהדרין עב ע"ב

משנה, אהלות, פרק ז, משנה ו; ואילו בתלמוד ובמקורות אחרים: "רובו או ראש

פסחים כה ע"ב

בית הבחירה למאירי, סנהדרין עב ע"ב. נציין שהמאירי עצמו אינו מקבל חלוקה זו בין הנרדף לבין המציל וסובר שדיניהם זהים

שו"ת בכורי יעקב, אורח חיים, סימן ו, ד"ה

"שו"ת אגרות משה, חלק אבן העזר, א, סימן לט. "עתה

סנהדרין עד ע"א

שו"ת הריב"ש, סימן רלח

הלכות חובל ומזיק, פרק ח, הלכה י

חזון איש, חושן משפט, סימן יז, ס"ק ד

סנהדרין פב ע"א. וראה בעניין זה ש"ע ווזנר, "קנאים פוגעים בו" - מורכבות החשיבה ההלכתית, פרשת השבוע, בלק, תשס"ד

.שו"ת משפט כהן (עניני א"י), סימן קלג

ד' פרימר, "הרודף ללא אשמה", אור המזרח לד (תשמ"ו), עמ' 94

חלק מתקציר פס"ד מדינת ישראל נ' שי דרומי

wikipedia